

Beata Edyta DworakowskaWydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
b.dworakowska@uwb.edu.pl**Agnieszka Gałęcka-Golec**Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia
a.galecka@uwb.edu.pl
ORCID: 0000-0002-0729-0974

Wydawnictwo i Repozytorium – współpraca i wsparcie w otwieraniu dostępu do treści naukowych

Tekst traktuje o roli Wydawnictwa i Repozytorium w życiu naukowym Uniwersytetu w Białymstoku oraz o wypracowanych zasadach współpracy między nimi. Wydawnictwa mogą korzystać z repozytoriów instytucjonalnych, aby poprawić widoczność swoich publikacji i promować swoje tytuły. Repozytoria instytucjonalne udostępniając treści wydawnictw zwiększają swój zasięg. Wspólne działania zmierzają do poszerzenia Otwartego Dostępu do nauki pełnią rolę edukacyjną.

Słowa kluczowe: repozytorium, wydawnictwo, otwarty dostęp, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku

Zgodnie ze słownikowymi definicjami wydawnictwo i repozytorium to dwa uzupełniające się elementy tej samej rzeczywistości, którym przyświeca wspólny cel. Wydawnictwo to „instytucja przygotowująca publikacje tekstów”¹.

¹ A. Markowski (red.), *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 2008, s. 1346.

Publikować znaczy „wydawać, ogłaszać drukiem, drukować”². Repozytorium natomiast pochodzi od „(łac. *repositorium* = taca (w p.-łac. schowek, szafa)) daw. szafa lub półki do przechowywania książek urzędowych, akt”³. Obecnie w powszechnym rozumieniu publikowanie oznacza podawanie czegoś do publicznej wiadomości nie tylko drukiem, ale też przez Internet. Publikacja ma szerszy zasięg, jeśli dostępna jest w wersji papierowej i *on-line*, np. w repozytorium.

Takie rozwiązania, często praktykowane w instytucjach naukowych, są odpowiedzią na ogólnoswiatowy trend otwierania treści naukowych tak, aby każdy zainteresowany użytkownik mógł bez barier technologicznych, ekonomicznych i prawnych jak najszybciej w wybranym miejscu i czasie skorzystać z publikacji. W Polsce wiąże się to z wymaganiami Ministerstwa Edukacji Nauki (MEiN), szczególnie w zakresie ewaluacji i finansowania badań naukowych ze środków publicznych. Jednym z ważniejszych elementów stanowiska MEiN jest „Polityka Naukowa Państwa” w zakresie publikacji artykułów naukowych i upowszechniania danych badawczych finansowanych z funduszy Narodowego Centrum Nauki (NCN). Według wytycznych tej instytucji, są dwie drogi realizacji otwierania nauki – publikowanie w otwartych czasopiśmie (złota i brązowa droga) oraz w repozytoriach (zielona droga).

Wydawnictwa naukowe, a zwłaszcza te funkcjonujące na uczelniach, powinny działać zgodnie z polityką państwa, realizowaną przez instytucje finansujące badania i wytycznymi europejskich instytucji prawodawczych. Mają one za zadanie wspierać pracowników naukowych i umożliwiać realizację wymagań MEiN, między innymi poprzez bardziej elastyczne podejście w kwestiach prawnych i technologicznych.

Na Uniwersytecie w Białymstoku częściowo było to możliwe dzięki współpracy Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku, które od początku stało się narzędziem realizacji i promocji idei *open access*. Jako zielona droga otwierania nauki, Repozytorium jest najszybszym sposobem upowszechniania wyników badań, a jednocześnie najczęściej wykorzystywanym źródłem treści naukowych. RUB zostało przygotowane do deponowania, przechowywania i udostępniania w Internecie bieżącego dorobku instytucji

² B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1999, s. 214.

³ J. Tokarski (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1971, s. 643.

naukowych⁴. Ogromne znaczenie ma fakt, że korzystanie z platformy jest nieodpłatne, zgodne z prawem autorskim, a materiały są udostępniane w sposób uporządkowany.

Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku (RUB) poprzez cyfrową archiwizację, upowszechnienie w Internecie dorobku naukowego studentów, doktorantów i pracowników Uniwersytetu w Białymstoku, wpisało się w misję działającego od 1972 roku Wydawnictwa i wspomaga je w promowaniu dokonań naukowych oraz tworzeniu dobrego wizerunku Uczelni. Repozytorium i Wydawnictwo uzupełniają się nawzajem w swoich działaniach od 2014 roku, zarówno w kwestiach umów, technologii, jak i promocji. Podstawą tego jest porozumienie określające zasady współpracy. Zgodnie z nimi Wydawnictwo zachęca autorów do udostępniania w pełnej treści swoich prac, wydanych w nim, poprzez deponowanie ich wersji elektronicznej w Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku. Wydawnictwo przekazuje wersje elektroniczne publikacji autorom, którzy chcą samodzielnie je zdeponować. W porozumieniu z Redakcją RUB i za przyzwoleniem prawników, wprowadzono zmiany w treści umowy, którą podpisują autorzy publikujący w Wydawnictwie Uniwersytetu w Białymstoku. Od 2014 roku zawierając umowę, wyrażają oni zgodę na upowszechnienie publikacji w Repozytorium, a od 2020 roku, autorzy artykułów z czasopism uczelnianych udzielają sublicencji, w ramach której artykuły mogą być udostępniane na wolnej licencji CC-BY-SA (Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach). Na prośbę autorów Wydawnictwo zezwala również na deponowanie w Repozytorium najnowszych monografii i podręczników bez okresu embarga⁵.

Efektem porozumienia są również dwa projekty, dzięki którym do archiwum, za zgodą Wydawnictwa, trafiło około dwóch tysięcy publikacji, zdeponowanych przez redakcję Repozytorium. W 2014 roku realizowano

⁴ Zob. *Otwarty Dostęp: rekomendacje MNISW i podsumowanie działań*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/materiały-na-temat-otwartego-dostępu> (dostęp: 11.07.2023).

⁵ Embargo – okres, w którym publikacja naukowa nie jest powszechnie dostępna ze względu na ograniczenia nałożone przez wydawcę lub dostawcę treści. Możliwość skorzystania z niej jest ograniczona tylko do instytucjonalnych lub indywidualnych odbiorców opłacających korzystanie z takich zasobów. Okres embargo ustalają wydawcy publikacji naukowych i to od ich decyzji zależy czas jego trwania. Może to być od kilku do nawet kilkudziesięciu miesięcy (zwykle jednak od 6 do 24 miesięcy), *Embargo (publikowanie naukowe)*, [w:] *Wikipedia*, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Embargo_\(publikowanie_naukowe\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Embargo_(publikowanie_naukowe)) (dostęp: 21.07.2023).

zadanie „Poszerzenie zasobów naukowych Biblioteki im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku poprzez rozwój repozytorium instytucjonalnego Uniwersytetu w Białymstoku”, które zostało dofinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), w zakresie działalności upowszechniającej naukę (umowa 677/P-DUN/2014). Obejmowało ono między innymi dodanie ponad półtora tysiąca artykułów z czasopism uczelnianych Uniwersytetu w Białymstoku. W lutym 2023 roku zakończył się projekt „Rozbudowa otwartych zasobów naukowych Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku”, dofinansowany z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki na podstawie umowy SONB/SP/512497/2021, w którym, za zgodą Wydawnictwa Uniwersytetu w Białymstoku, zdigitalizowano i udostępniono ponad 800 publikacji wydanych w latach 2000–2013. W marcu 2023 roku złożony został projekt, który ma być kontynuacją poprzedniego, z uwzględnieniem publikacji z kolejnych lat. Celem tych działań jest zdigitalizowanie, zarchiwizowanie i udostępnianie na jednej platformie, w formie elektronicznej, większości dorobku naukowego opublikowanego w wydawnictwach Uniwersytetu w Białymstoku. Projekt będzie zrealizowany w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” (umowa BIBL/SP/00401/2023/01).

W związku z powyższymi działaniami na stronie Repozytorium został utworzony odrębny zespół Czasopisma naukowe oraz podzespół Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Redaktorzy Repozytorium deponują w RUB elektroniczne wersje pełnych tekstów artykułów, zawartych w 13 czasopismach wydawanych w naszym Wydawnictwie. Należą do nich: „Białorutenistyka Białostocka”, „Białostockie Archiwum Językowe”, „Białostockie Studia Literaturoznawcze”, „Elpis”, „Linguodidactica”, „Miscellanea Historico-Iuridica”, „Optimum. Economic Studies”, „Parezja”, „Rocznik Teologii Katolickiej”, „Studia Podlaskie”, „Studia Sieci Uniwersytetów Pogranicza”, „Studia Teologii Dogmatycznej”, „Studia Wschodniosłowiańskie”. Monografie naukowe i rozdziały z monografii wydanych w Wydawnictwie są deponowane przez autorów lub (w uzasadnionych przypadkach) przez redakcję Repozytorium.

Kolejnym istotnym elementem współpracy, który zapewnia upowszechnienie publikacji wydanych przez Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, a zamieszczonych w Repozytorium, jest przyporządkowywanie i rejestracja DOI (Digital Object Identifier). Są to na stałe przypisane do obiektu elektronicznego, unikalne cyfrowe alfanumeryczne symbole, identyfikujące je

w Internecie. Wydawnictwo informuje autorów o możliwości uzyskania DOI od redakcji RUB i za ich zgodą umieszcza identyfikatory DOI na poszczególnych publikacjach: artykułach, rozdziałach, monografiach. DOI zapewnia stałe łącze do metadanych publikacji w Repozytorium, kieruje do pełnego tekstu i umożliwia jego weryfikację. Ułatwia również wyszukiwanie prac naukowych i ich prawidłowe cytowanie, zwiększa widoczność utworów oraz umożliwia współdziałanie z innymi bazami danych i multiwyszukiwarkami. Identyfikatory otrzymują tylko te dokumenty, których autorzy zgodzą się na zamieszczenie swoich publikacji w otwartym dostępie w Repozytorium⁶. Poza tym wszystkie publikacje automatycznie po zdeponowaniu otrzymują identyfikator URI (Uniform Resource Identifier) – niezmienny, unikalny identyfikator Handle System przypisywany na stałe do obiektów cyfrowych w repozytorium.

Współdziałanie Wydawnictwa z RUB okazało się owocne także na innym polu. Ułatwiło Wydawnictwu możliwość korzystania z programu antyplagiato-owego Similarity Check⁷. Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku zajmuje się rejestracją artykułów z nadanymi numerami DOI i przesyłaniem pełnotekstowych plików publikacji w formacie pdf do bazy Crossref. Wspomniany program pozwala użytkownikom na przesyłanie swoich tekstów do systemu, który porównuje je z bazą danych zawierającą miliony artykułów naukowych i innych materiałów. System ten wykrywa podobieństwa między przesłanymi tekstami a istniejącymi w bazie danych. Ubiegając się o usługę Similarity Check, należało wprowadzić pełne teksty plików do co najmniej 90% zarejestrowanych w Crossref artykułów. Wydawnictwo miało taką możliwość właśnie dzięki współpracy z RUB.

Świadomość roli Otwartego Dostępu wśród autorów jest coraz większa, co sprawia, że decydują się oni na rozpowszechnianie swoich prac w Internecie niezależnie od źródła finansowania. Wydawnictwo umożliwia autorom otwieranie publikacji zwartych, w tym monografii autorskich i zbiorowych. Repozytorium archiwizuje i udostępnia je w Internecie, co stanowi dopełnienie systemu

⁶ *Regulamin Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku*, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/inne/regulamin.jsp> (dostęp: 14.07.2023).

⁷ Pozwoliło na to członkostwo Uniwersytetu w PILA (The Publishers International Linking Association, amerykańskiej organizacji non-profit, która zarządza Crossref – agencją rejestrującą linki DOI i dążącą do ulepszania komunikacji naukowej).

publikowania treści naukowych. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, udzielając pracownikom naukowym i Redakcji RUB zgody na deponowanie, zwiększa zasięg i dostępność swoich publikacji. Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku pomaga Wydawnictwu w spełnieniu wymogów dotyczących otwartego dostępu do prac naukowych, takich jak polityki finansowania lub agencji rządowych.

Wszystkie działania wydawnictwa uczelnianego i repozytorium przyczyniają się do rozwoju otwartej nauki i ułatwiają dostęp do wiedzy. Funkcjonowanie RUB niesie wymierne korzyści zarówno poszczególnym pracownikom naukowym deponującym prace w Repozytorium, jak i całej Uczelni. Jest ono istotne ze względów naukowych (dostępność rezultatów pracy, komunikacja naukowa), jak i marketingowych (rozpoznawalność i prestiż instytucji). Dostęp do wyników badań naukowych i publikacji to kluczowy element wyrównywania szans na udział w społeczeństwie wiedzy w skali narodowej i globalnej. Zarówno poszczególni autorzy publikacji naukowych, jak i Uniwersytet w Białymstoku jako instytucja, mają świadomość korzyści płynących z Otwartego Dostępu. Upublicznienie wyników badań pozwala zwiększyć liczbę cytowań oraz indeks Hirsha i jednocześnie buduje markę Uniwersytetu w Białymstoku (w tym także Wydawnictwa i Repozytorium). Otwieranie dostępu do publikacji naukowych ma bezpośredni wpływ na podwyższanie poziomu edukacji społeczeństwa.

Bibliografia

- Dunaj B. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1999.
- Embargo (publikowanie naukowe)*, [w:] Wikipedia, [https://pl.wikipedia.org/wiki/Embargo_\(publikowanie_naukowe\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Embargo_(publikowanie_naukowe)) (dostęp: 21.07.2023).
- Markowski A. (red.), *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 2008.
- Otwarty Dostęp: rekomendacje MNISW i podsumowanie działań*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/materialy-na-temat-otwartego-dostepu> (dostęp: 14.07.2023).
- Regulamin Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku*, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/inne/regulamin.jsp> (dostęp: 14.07.2023).
- Tokarski J. (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1971.